

Ri linn Mhàirtinn is fada na dhéidh bha e an cead an stiùbhaird, an t-oifigeach bha aig MacLeòid air an eilean, mu leth cheud de na daoine bu mheanbha is bu chaoile 's na h-eileanaibh mun cuairt a thoirt leis do Hiort air son ràithe samhraidh. Thilleadh iad le sunnd is slàinte 'nan gnùis an déidh trì mìosan de àile a' chuain shiar is pailteas de bhiadh math.

Bha crodh is caoraich aca is eòin fhiadhaich, fulmair, seumais ruadha, sùlairean, sgairbh is buthaigirean. Iasg ùr, nan dèanadh langa is trosg is sgadan e. Ach dh' fheumte acfhuinn iasgaich freagarrach air son an cosnadh is bàta tapaidh. Faodaidh sinn a bhith cinnteach gun robh na Hiortaich toilichte deireadh an t-samhraidh fhaicinn gus am faigheadh iad cothrom ceart biadh a sholair is min a bhleith dhaibh fhéin. Bha sia sloinnidhean am measg nan Hiortach:—Gilliosa, MacFhearghuis, MacDhòmhnuill, MacCuidhean, Mac-Ionmhuinn agus MacCruimein. Ma bha sloinnidhean eile ann tha iad air chall an diugh.

Tha so a' dearbhadh gur h-e Gaidheil air fad a bh' unnta agus tha luchd-rannsachaidh de'n bheachd nach e gineil nan ceud Hiortach a bha san eilean an 1930 ge b' e air bith co as a thàinig iad.

Bha iad fhéin a' smaoineachadh gur h-ann a Uidhist a thàinig an athraichean. Tha ainm no dhà an Hiort a tha nas sine na ám nan Lochlannach. Tha againn ainm an eilein fhéin bho'n t-seann Ghàidhlig: *hirt*, *iri*, (i.e. *bàs*) ainm co-cheangailte ris gach cruaidh-chàs is fòirneart a choinnicheadh neach troimh a bhith fuireach san àite iomallach so a tha, am beachd sluagh Innse Gall, na dhubh-phrìosan 's chan e pàrras (MacBhàtair). Tha againn cuideachd Dun Fir Volg (i.e. *Dun Fear Bholg*)—Daingneach nam Fear Bhalg. Thaobh an t-ainm St. Kilda, cha robh naomh air an robh an t-ainm is chan eil. Tha am facal a' ciallachadh "tobair"—*Kelda* 's a' chàinain Lochlannaich—is tha e r' a fhaicinn an cairt mara Olaindeach (1666). Tha an tobair faisg air an laimhrig far am biodh na h-Olainnich a' tadhal nuair a bhiodh iad ag iasgach 's a' chuan shiar san t-seachdamh linne deug. Tha cuideachd tighean fo thalamh ann is altairean pàganach is tursachan cloiche a' nochdadh làmh an duine is a làthaireachd bho shean.

Bha e 'na chleachdadh aig muinntir an eilein togalaichean beaga de bhallachan cloiche a' dhèanamh—"cleitean," mar theireadh iad—chum am bàrr is an tràthach a thiomachadh is air son na h-eòin a mharbhadh iad a chumail, ùr is fallain. Oir bha salann gann is daor is duilich r'a fhaotainn.

Bha na Hiortaich buailteach do thinneas "cnatan nan Gall" gach uair a bhuailleadh soitheach port, is cha robh fhios gu dé b' aobhar do'n chnatan so a bha gu math trom air cuid aca.

Ach fo dheireadh cho-dhunadh gun robh àile Hiort cho neo-thruailichte is gun robh na daoine buailteach do àile a soitheach no bho choigreach sam bith. Tha e coltach uair air bith a ruigeas bàta eilean Tristan d' Acunha gu bheil a' chleas a' tachairt. Nuair a dh' fhàs e fasanta aig luchd-turuis tighinn 'nan sgaothan air bàta-smùid dh' fhàs an cnatan so nì bu teirce.